

Dr. Marija Prokopčik

VU bibliotekos direktorė informacinei mokslo ir kultūros paveldo veiklai
marija.prokopcik@mb.vu.lt

Elona Varnauskienė

VU bibliotekos Informacijos paslaugų centras
elona.varnauskiene@mb.vu.lt

Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos išteklių vadyba: 2010–2014 m.

Straipsnyje nagrinėjami Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau VU biblioteka) informacijos išteklių fondo formavimo ypatumai per pastaruosius penkerius metus. Atsižvelgiant į informacinės aplinkos pokyčius ir būtinumą juos tinkamai valdyti užtikrinant organizacijos išlikimą ir sėkmę, formuoti bibliotekos kaip neatskiriama universiteto dalies ir akademinio partnerio poziciją, identifikuotos svarbiausios tokią poziciją užtikrinančios veiklos. Antra vertus, nepaisant akcentų kaitos, bibliotekos esminių funkcijų realizavimas yra neatsiejamas nuo bibliotekos informacinių išteklių – sukauptų ir saugomų fondų, komplektuojamų ir (arba) planuojamų įsigyti išteklių, jų tinkamo valdymo. Optimaliems sprendimams priimti svarbu įvertinti turimus išteklius, pasirinkus tinkamus instrumentus. Straipsnyje pateikiama *Conspectus* metodu atlikta išteklių analizė, apibendrintai supažindinama su rezultatais ir jais remiantis padarytais sprendimais: dalyko ir asmeninio bibliotekininko funkcijų įtraukimu į VU bibliotekos veiklų schemą, VUB informacijos išteklių formavimo strategijos koregavimu ir naujo „politinio“ dokumento sukūrimu, elektroninių knygų įsigijimo, grįsto tik vartotojų sprendimais, žvalgomoju projektu.

R e i k š m i n i a i ž o d ž i a i: informacijos ištekliai, vertinimas, *Conspectus*, išteklių formavimo politika, vartotojų užsakymais pagrįstas komplektavimas

ĮVADAS

Akademinė biblioteka pirmoji iš visų bibliotekų pajunta informacinės aplinkos pokyčius, kurie turi įtakos aptarnaujamam akademinės bendruomenės poreikiams ir lūkesčiams, o tam reikia greitos reakcijos, sprendimų, kaitos. Kita vertus, tokia situacija nėra nauja: bibliotekų

iššūkiai amžini, matyt, kaip ir pati biblioteka... Nuolat tenka susidurti su technologijų kaita, mažėjančiu finansavimu, naujų paslaugų poreikiu, grėsmingomis „bibliotekų mirties“ pranašystėmis. Iki šiol akademinės bibliotekos sugebėjo laiku ir tinkamai reaguoti į tokius iššūkius, o kritinės situacijos išmokė lankstumo, išradingumo, strateginio mąstymo ir pozityvumo, kai krizėje visų pirma ieškoma naujų galimybių. Ne išimtis ir nūdienu – nors biblioteka vis dar tradiciškai laikoma universiteto centrine dalimi, tokiai pozicijai išsaugoti reikia ne tik gebėti reaguoti į pokyčius, ne tik juos numatyti, bet ir inicijuoti.

Akademinių bibliotekų ateitis paprastai analizuojama ir aptariama atsižvelgiant į pokyčius – kinta technologijos, vartotojai, jų poreikiai ir lūkesčiai, paslaugos, bibliotekų atsakomybės ribos, patys bibliotekininkai. Šie pokyčiai verčia susimąstyti, gal net abejojti pačia akademinų bibliotekų esme, jų vadovaujamomis pozicijomis, organizaciniu tvarumu ir integralumu. Iššūkiai ir kaita yra mūsų profesinės veiklos reikšminiai žodžiai.

Pasakymą „Kaita vyksta, o pokyčiai yra planuojami“ (angl. *Change happens, transformation, however, is planned*) galima laikyti daugelio akademinų bibliotekų moto. Sugebėjimas ne tik reaguoti, bet užbėgti įvykiams už akių, planuoti ir valdyti pokyčius – viena iš svarbiausių kiekvienos organizacijos išlikimo ir sėkmės sąlygų.

Dauguma autorių, kalbėdami apie kaitą, inovacijas, išlikimo ir (arba) plėtros, sėkmingo savęs kaip neatskiriamos universiteto dalies, akademinio partnerio pozicijos formavimo sąlygas, išskiria tam tikras bibliotekos veiklos sritis¹:

- atviros prieigos propagavimas ir atviros prieigos dokumentų bloko, kaip svarbaus mokslo infrastruktūrų elemento, formavimas ir plėtojimas;

¹ DELANEY, Geraldine; BATES, Jessica. Envisioning the academic library: a reflection on roles, relevancy and relationships. *New Review of Academic Librarianship*, 2014, vol. 21, iss. 1, p. 30–51; PROKOPČIK, Marija; KRIVIENĖ Irena. Managing change in Academic Library: the case of Vilnius university library. *Library. Journal of Library and Information Science*, 2013, vol. 57, no. 2/3, p. 179–196; Top trends in academic libraries: a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education /ACRL Research Planning and Review Committee. *College & Research Libraries News*, 2014, vol. 75, no. 6, p. 294–302.

- mokslo duomenų tvarkymas; akademinės bibliotekos užduotis šioje srityje – mokslinių tyrimų infrastruktūros, kuri užtikrintų netrikdomą duomenų prieigą, naudojimą, pakartotinį naudojimą ir patikimumą, palaikymas;
- naujų bibliotekų bendradarbiavimo ir partnerystės struktūrų kūrimas, kuris leidžia ieškoti ir rasti bendrą mokslo ir studijų infrastruktūrų kūrimo ir naudojimo sprendimų;
- bibliotekos ir (arba) bibliotekininko, kaip mokslo (arba) žinių gamybos pagalbininko (angl. *research support*) funkcijų apibūdinimas ir tokio vaidmens reikšmės didinimas;
- bibliotekinių mokslinių tyrimų skatinimas, mokslinių projektų inicijavimas ir dalyvavimas tyrimuose.

Pastaraisiais metais ypač daug dėmesio skiriama dar vienai modernios akademinės bibliotekos veiklos sričiai, kurią apibendrintai galima pavadinti informacinio raštingumo ugdymu. Šios nenaujos akademinių bibliotekų veiklos renesansą liudija daugybė straipsnių, kurių autoriai siūlo naujus informacinio raštingumo ugdymo būdus, požiūrius, priemones, analizuoja tokių mokymų svarbą studijoms, tyrimams, mokymosi visą gyvenimą gebėjimų formavimui, institucionalizavimo galimybes².

Minėtos „partnerystę skatinančios / užtikrinančios“ funkcijos ir jų įgyvendinimo priemonės, kurios visų pirma yra nukreiptos į mokslininkų ir tyrėjų informacinių poreikių tenkinimą ir turėtų prisidėti prie aukštojo mokslo institucijų kaip mokslo institucijų plėtros, ne tik nepašalina svarbiausios – studijų proceso informacinio aprūpinimo –

² MOLTENI, Valeria; CHAN, Emily. Student Confidence/Overconfidence in the Research Process. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 2, p. 2–8; MOORE, Carrie, et al. Integrating Information Literacy, the POGIL Method, and iPads into a Foundational Studies Program. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 2, p. 155–169; RINTO, Erin; COGBILL-SEIDERS, Elisa. E. Library Instruction and Themed Composition Courses: An Investigation of Factors that Impact Student Learning. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 1, p. 14–20; KOLTAY, Tibor; ŠPIRANEC, Sonja; KARVALICS, László Z. The Shift of Information Literacy Towards Research 2.0. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 1, p. 87–93; HIBNER, Holly; KELLY, Mary. *Making a collection count: A holistic approach to library collection management*. Chandos Publishing Oxford Ltd, 2013.

funkcijos, bet ir ją stiprina, prisideda prie jos sėkmingo įgyvendinimo. Abiejų funkcijų realizavimas yra neatsiejamas nuo bibliotekos informacinių išteklių – sukauptų ir saugomų fondų, komplektuojamų ir (arba) planuojamų įsigyti išteklių, jų tinkamo valdymo. Optimalių sprendimų priėmimas neabejotinai yra susijęs su įvairia vertinimo veikla ir reikiamų instrumentų naudojimu.

Informacijos išteklių fondo formavimo aktualumą rodo specialiai šiai temai skirti žurnalai, pavyzdžiui, „Collection management“ ir „Collection building“. Įvairiais išteklių komplektavimo, fondo formavimo, vertinimo klausimais straipsnių galima rasti ir kituose žurnaluose: „Journal of Library metadata“, „Journal of Library Administration“, „The Reference Librarian“, „The Journal of Academic Librarianship“ ir kt. Pastaraisiais metais parengta apžvalginių darbų³, išleistas ne vienas akademinis leidinys, skirtas šios bibliotekų veiklos srities teoriniams ir praktiniams aspektams⁴. Analizuojant profesinę literatūrą, galima išskirti kelias temas lyderes. Pirmoji – komplektavimas, pagrįstas vartotojų užsakymais (angl. *Patron driven acquisition, PDA*). Šio reiškinio svarbą komplektuojant bibliotekų informacijos išteklius, viena vertus, iliustruoja įvairių bibliotekų praktinės patirties pristatymai ir vertinimas, kita vertus, PDA kaip komplektavimo būdo analizė ir apibendrinimas⁵. Antroji – holistinis požiūris į informacijos išteklių formavimą⁶.

³ BULLIS, Daryl; SMITH, Lorre. Looking back, moving forward in the digital age: a review of the collection management and development literature. 2004-8. *Library Resources & Technical Services*, 2011, vol. 55, no. 4, p. 205–220.

⁴ MULLEN, Laura. *Open Access and Its Practical Impact on the Work of Academic Librarians – Collection Development, Public Services, and the Library and Information Science Literature*. Chandos Pub., 2010, 240 p.; JOHNSON, Peggy. *Fundamentals of Collection Development and Management*. Facet Publishing, 2014, 554 p.; *Rethinking Collection Development and Management*. Becky Albitz, B., et al. (Eds.). Libraries Unlimited, Santa Barbara, 2014. 394 p.

⁵ SWORDS, Daniel. *Current Topics in Library and information Practice: Patron-Driven Acquisition: History and Best Practices*. Walter de Gruyter, 2011. 215 p.; *Customer-based Collection Development: An Overview*. Bridges, Karl. (Ed) ALA Editions, Chicago, 2014, 216 p.

⁶ DUNCAN, Jeanette; O’GARA, Genya. Building holistic and agile collection development and assessment. *Performance Measurement & Metrics*, 2015, vol. 16 (1), p. 62–86;

Be kitų dalykų, nagrinėjamos informacijos išteklių vadybos specialistų kompetencijos⁷.

Visi informacijos išteklių fondo formavimo teorijos, praktikos ir metodikos svarstymai į pirmą vietą kelia informacijos išteklių kokybės užtikrinimą ir nagrinėja kokybiškų rinkinių formavimo prielaidas bei instrumentus: informacijos išteklių formavimo gairių rengimą⁸, vartotojų kaitos įtaką išteklių turiniui ir formai⁹.

Svarbi sėkmingo pokyčių planavimo ir valdymo sąlyga yra susijusi su veiklos analize, vertinimu ir atitinkamu strategijų formavimu. Akademinės bibliotekos susiduria ir su aukštojo mokslo turinio, formos, struktūrų, pačios studijų paradigmos kaita, todėl svarbu ne tik ir ne tiek ekstrapoliuoti praeitį, kiek analizuoti ateities galimybes ir imtis reikiamų veiksmų.

Šio straipsnio objektas – VUB informacijos ištekliai. Straipsnio tikslas – atskleisti VUB informacijos išteklių vadybos tendencijas. Keliami šie uždaviniai: išanalizuoti VUB informacijos išteklių fondo vertinimo instrumentą, pateikti vertinimo rezultatus ir atskleisti informacijos išteklių vadybos pokyčius.

HIBNER, Holly; KELLY, Mary. *Making a collection count: A holistic approach to library collection management*. Chandos Publishing Oxford Ltd, 2013.

⁷ AMEEN, Kanwal. Needed competencies for collection managers and their development: perceptions of university librarians. *Library Management*, 2009, vol. 30, no. 4–5, p. 266–275; MARTIN, Jim; ZAGHLOUL, Raik. Planning for the acquisition of information resources management core competencies. *New Library World*, 2011, vol. 112, iss: 7/8, p. 313–320.

⁸ PICKETT, Carmelita, et al. Revisiting an Abandoned Practice: The Death and Resurrection of Collection Development Policies. *Collection Management*, 2011, vol. 36, iss. 3, p. 165–181; FUGHT, Rickl; GAHN, Paul; MILLS, Yvonne. Promoting the Library Through the Collection Development Policy: A Case Study. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, vol. 11, iss. 4, 2014, p. 169–178; JAMES, Maureen, et al. Wasted words? Current trends in collection development policies/guidelines. In *Proceedings of the Charleston Library Conference 2012* [elektroninis išteklius] [žiūrėta 2014 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.lib.purdue.edu/charleston/2012/Collection/20/>>.

⁹ WAUGH, Mike; DONLIN, Michelle; BRAUNSTEIN, Stephanie. Next-Generation Collection Management: A Case Study of Quality Control and Weeding E-Books in an Academic Library. *Collection Management*, 2015, vol. 40, iss. 1, p. 17–26; DOWNEY, Kay. Why did we buy that? New customers and changing directions in collection development. *Collection Management*, 2013, vol. 38, no. 2, p. 90–103.

INFORMACIJOS IŠTEKLIŲ ANALIZĖ IR VERTINIMAS VU BIBLIOTEKOJE: INSTRUMENTAS IR EIGA

Sisteminio išteklių analizės ir vertinimo darbų pradžia VUB susijusi su teminio / dalyko¹⁰ ir asmeninio¹¹ bibliotekininko funkcijų įtraukimu į VU bibliotekos veiklų schemą dėl strateginių bibliotekos tikslų kaitos, poreikio koreguoti visą VUB informacijos išteklių formavimo strategiją ir parengti naują „VUB komplektavimo gairių“ variantą.

VUB apibūdinama kaip „mokslinė biblioteka – institucija, kaupianti išskirtinės reikšmės mokslo ir kultūros dokumentinio paveldo kolekcijas, kurianti ir palaikanti mokslinių tyrimų informacinę infrastruktūrą bei užtikrinanti sąlygas mokslinei komunikacijai, aprūpinanti mokslinius tyrimus ir juos vykdanți.“ Mokslinių tyrimų informacinė infrastruktūra ir studijoms bei moksliniams tyrimams palankios sąlygos VU bibliotekoje suvokiamos kaip daugelio veiklos krypčių sąveika. Teminio / dalyko ir asmeninio bibliotekininko funkcijos yra šių veiklų lauke ir visų pirma siejamos su VU mokslinių tyrimų ir studijų programų kryptims reikiantis mokslinės informacijos išteklių fondo formavimu ir aktualių bei inovatyvių paslaugų teikimu.

Rinkdamiesi informacinių išteklių vertinimo priemonę, atsižvelgėme į tai, kad nors dažnai vartojame terminą „fondo kokybė“, objektyvių rodiklių kokybei vertinti nėra ir, matyt, net negali būti. Tokiu atveju paprastai turima omenyje konkretaus fondo (rinkinio) nauda ar jo vertė tenkinant tam tikros bendruomenės ar jos dalies poreikius, t. y.

¹⁰ Dalyko bibliotekininkas yra atsakingas už tam tikro dalyko mokslinės informacijos išteklių kolekcijos VU bibliotekoje formavimą, analizę, žinių apie ją sklaidą. Užtikrina, kad mokslinės informacijos išteklių kolekcija atitiktų VU akademinės bendruomenės informacinius poreikius studijoms, mokymui, mokymuisi ir moksliniams tyrimams vykdyti. Atsakingas už žinių apie tam tikros srities mokslinės informacijos šaltinius perreikimą akademinėi bendruomenei. Teminio / dalyko bibliotekininko veikla orientuota į kryptingai formuojamą kolekciją ir aukštesnės pakopos studijas bei mokslinių tyrimų informacinės infrastruktūros palaikymą.

¹¹ Asmeninis bibliotekininkas padeda studentams susipažinti ir naudotis bibliotekos paslaugomis, nuolat informuoja apie naujas paslaugas (įrankius), gautus naujus studijoms aktualius leidinius, padeda korektiškai atlikti paiešką elektroniniuose kataloguose, duomenų bazėse ir pan. Asmeninio bibliotekininko veikla orientuota į paslaugas ir pirmos pakopos studijas.

galime analizuoti, ar jis atitinka tikslus, kuriems buvo kuriamas. Kita vertus, nepaisant sutarimo, kad dėl tokios veiklos reikšmės ir būtinumo praktinis sistemingo išteklių analizės ir vertinimo veiklos įgyvendinimas susijęs su papildomomis darbo ir laiko sąnaudomis, todėl realių rezultatų galima tikėtis tik tada, kai sutariama, ką *reikėtų* padaryti, ką *galima* padaryti ir *kaip* tai *daryti*¹². Labai svarbu, kad analizuotų ir vertintų objektyvių rezultatų gavimu būtų suinteresuoti darbuotojai.

*Conspectus*¹³ metodas išteklių analizei ir vertinimui buvo pasirinktas dėl kelių priežasčių:

¹² LYONS, Lucy. Collection Evaluation: selecting the right tools and methods for your library. In D. Orcutt (ed.). *Library data. Empowering practice and persuasion*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited, 2010, p. 37.

¹³ Išteklių analizės, lyginimo paremto vertinimo, informuoto išteklių planavimo ir valdymo priemonė – JAV Mokslinių bibliotekų asociacijos (angl. *The Research Libraries Group*) informacijos išteklių komplektavimo lygių sistema, žinoma kaip *RLG Conspectus*. Jos pirminis tikslas buvo vieningas JAV mokslinių (akademinų) bibliotekų informacijos išteklių vertinimas. Pradžioje ją plačiai ir gana sėkmingai taikė tik JAV mokslinės bibliotekos, vėliau perėmė kitų šalių mokslinės ir aukštųjų mokyklų bibliotekos. Tarptautinę sklaidą ir taikymą užtikrino IFLA Komplektavimo ir kolekcijų plėtros sekcijos parengtos *Conspectus* modelio gairės. Taikant informacijos išteklių vertinimui *Conspectus* metodą, naudojami vadinamieji fondų gylio rodikliai (angl. *depth indicators*) ir nustatomi 5 (arba 10 detalesnių) konkrečių dalykinių sričių komplektavimo lygiai:

0 – nekomplektuojama.

1 – minimalus informacijos lygmuo.

Tokia dalykinė sritis apima minimalų dokumentų skaičių. Komplektuojami svarbiausi dokumentai, monografijos, žinytai; periodiniai leidiniai nekomplektuojami, nekaupiami ir nesaugomi elektroninių dokumentų archyvai. Tokį fondą būtina nuolat ir sistemingai peržiūrėti, kad informacija būtų laiku atnaujinama ir jį sudarytų tik naujausi dokumentai. Prireikus išskiriami dviejų tipų rinkiniai: 1a – netolygiai komplektuojamas ir 1b – fokusuotai komplektuojamas.

2 – bazinis informacijos lygmuo. Tokios dalykinės srities išteklių fondą sudaro nauji bendro pobūdžio dokumentai, kurių tikslas – apibūdinti dalykinę sritį ir informuoti apie kitur prieinamos informacijos įvairovę. Komplektuojami žodynai, žinytai, enciklopedijos, svarbiausios monografijos, istorinės apžvalgos, svarbiausi periodiniai leidiniai, suteikiama prieiga prie kai kurių elektroninių išteklių. Bazinio lygmens informacijos išteklių rinkinio nei gylis, nei apimtis nėra pakankami atitinkamo dalyko studijų programoms aprūpinti.

Šį fondą būtina dažnai ir sistemingai peržiūrėti, kad informacija būtų laiku atnaujinta. Saugomi tik naujausi dokumentai, gali būti saugomi klasikiniai standartiniai dokumentai. Esant reikalui šiame lygmenyje išskiriami dviejų tipų rinkiniai: 2a – įvadinio bazinio lygmens ir 2b – aukštesnio bazinio lygmens.

3 – studijų aprūpinimo lygmuo. Šio lygmens informacijos išteklių fondas pateikia su-sistemintą informaciją apie dalyką, kuri atitinka bakalauro studijų lygį ir leidžia ten-kinti daugumos studentų pagrindinių studijų poreikius, bet jo gylis ir apimtis neatitinka mokslo ir tiriamosios veiklos poreikių. Šio lygmens išteklių fondas apima išsamų svarbiausių bendrųjų monografijų ir žinytų rinkinį, rinktines specialias monografijas ir žinytus; platų pagrindinių bendrųjų periodinių leidinių ir specialiosios periodikos rinkinį; ribotą kiekį atitinkamos medžiagos užsienio kalbomis, pavyzdžiui, mokomąją medžiagą užsienio studentams ar kitą specifinę, studijoms reikalingą medžiagą. Tokiame rinkinyje išsamiai pristatomi populiarių autorių, o pasirinktinai – mažiau žinomų auto-rių darbai. Teikiama prieiga prie reikiamų elektroninių išteklių.

Fondą būtina sistemingai peržiūrėti, kad būtų įtraukta einamoji informacija, taip sie-kiant užtikrinti būtinos ir svarbios informacijos, įskaitant klasikinius retrospektyvius leidinius, išsaugojimą. Papildomai galima išskirti tris studijų aprūpinimo lygmens ti-pus: 3a – bazinis studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia žinių apie dalyko pagrindus arba tas žinias palaiko. Vartotojai – pirmosios pakopos (bakalauro) studijų programų pirmųjų kursų studentai. Šio lygio fondas gali būti naudojamas tenkinant savarankiškų studijų ir mokymosi visą gyvenimą poreikius; 3b – tarpinis studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia žinių apie specifinius dalyko aspektus ar sritis arba tas žinias palaiko. Kom-plektuojama išsamiau, kaupiami platesni ir gilesni negu 3a lygio darbai, gerai žinomų autorių kūriniai originalo kalbomis. Užtikrinama prieiga prie aiškiai apibrėžto plataus specialių e. išteklių spektro. Vartotojai – pirmosios pakopos (bakalauro) studijų prog-ramų aukštesnių kursų studentai; 3c – pažengusių studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia plačių ir gilių žinių apie specifinius dalyko aspektus ar sritis, bet nesiekia trečiosios (daktaro) pakopos studijų lygio. Patei-kiamas beveik išsamus svarbiausių dalyko darbų kiekis, platus specialių darbų spektras. Vartotojai – antrosios pakopos (magistro) studijų programų aukštesnių kursų studentai.

4 – mokslo ir tyrimų aprūpinimo lygmuo. Šio lygmens informacijos išteklių fondą su-daro svarbiausi publikuoti ištekliai, kurie yra reikalingi rengiant disertacijas ir vykdant nepriklausomus tyrimus, įskaitant mokslinės veiklos ir projektų ataskaitas, naujus fak-tus ir duomenis, eksperimentų rezultatus, kitą mokslininkams reikalingą informaciją. Siekiama aprūpinti vartotojus visais svarbiausiais informaciniais leidiniais, specialiomis monografijomis, kaupti išsamią mokslinių žurnalų kolekciją, formuoti maksimaliai pil-ną tam tikros medžiagos užsienio kalbomis rinkinį, kurį sudaro platus žinomų ir mažiau žinomų autorių darbų rinkinys. Teikiama prieiga prie dalykinės srities viso teksto elek-troninių išteklių. Saugomi senesnių metų dokumentai, e. archyvai, vykdomas retros-pektyvus komplektavimas. Ši medžiaga gali būti naudojama istoriniams tyrinėjimams.

5 – išsamus komplektavimo lygmuo, kai tam tikros dalykinės srities išteklių rinkinys komplektuojamas visomis šiai sričiai aktualiomis kalbomis tiek išsamiai, kiek įmanoma. Tokį fondą sudaro išsamus publikuotos medžiagos rinkinys; maksimaliai pilnas rankraš-čių rinkinys; maksimaliai pilnas visų likusių laikmenų rinkinys, teikiama prieiga prie įvairių e. išteklių. Saugomi ir sistemingai kaupiami senesnių metų dokumentai, kurių medžiaga gali būti naudojama istoriniams tyrinėjimams. Išsamus komplektavimo lyg-mens ištekliai turėtų tenkinti vietos, nacionalinio ir tarptautinio masto informacinius poreikius.

- būtinybė formuoti VU bendruomenės poreikius atitinkančią informacijos išteklių fondų formavimo strategiją / politiką;
- bibliotekų informacijos išteklių kokybės vertinimo spragos, kai visų pirma orientuojamasi į kiekybinius rodiklius;
- turimų išteklių gilumo ir išsamumo tyrimų trūkumas / nebuvimas;
- turtingos ir unikalios paveldo kolekcijos.

Conspectus metodas nereikalauja išsamios analizės ar metodologijos nustatant informacijos išteklių kolekcijų lygius, todėl yra gana patogus įrankis pirminiam kolekcijų įvertinimui. Naudojant *Conspectus* rodiklius galima apibūdinti tris informacijos išteklių fondo vadybai svarbius aspektus: atitinkamo rinkinio esamą lygį, plėtros ir finansavimo poreikius bei tolesnio rinkinio formavimo tikslus. Visi šie duomenys svarbūs rengiant išteklių fondo formavimo strategiją.

Naujų bibliotekininkų funkcijų atsiradimas leido į išteklių analizės ir vertinimo veiklas įtraukti būsimuosius teminius ir asmeninius bibliotekininkus. 2012 m. buvo atlikta visų trečio lygmens (studijų aprūpinimo) fondų analizė ir poreikių atitikties vertinimas. Analizės pagrindas buvo visų pirmosios ir antrosios pakopos studijų programų¹⁴ sandų analizė ir studijų aprūpinimo reikiama visų rūšių informacijos ištekliais kokybinė ir kiekybinė analizė. Analizė parodė nevienodą skirtingų dalykinių sričių

Greta komplektavimo lygmens rodiklių galima naudoti vadinamuosius kalbinės aprėpties rodiklius (angl. *Language Coverage Indicators*), kuriuos galima nustatyti pagal bibliotekos poreikius. Rinkinio nacionaline kalba (svarbiausia kalba – lietuvių) apimtis ir kitų rinkinio dokumentų kalbų dalis yra svarbus kiekvieno fondo segmento lygmens nustatymo rodiklis. Kalbinė aprėptis padeda apibūdinti kolekcijos lygmenį. Šie rodikliai ypač svarbūs apibūdinant 3–5 lygmens rinkinius. Paprastai kuo aukštesnis lygmuo, tuo platesnė kalbinė aprėptis.

(Šiame straipsnyje *Conspectus* metodo esmė, genezė, paplitimas aptariami glaustai. Plačiau galima susipažinti straipsnyje: PROKOPČIK, Marija; RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Akademinių bibliotekų veiklos vertinimas kaip kokybinių pokyčių valdymo priemonė: informacijos išteklių vertinimo bandymas Vilniaus universiteto bibliotekoje. *Tiltai*, 2013, t. 62, nr. 1, p. 87–103.)

¹⁴ Vilniaus universitete vykdomos humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų sričių studijos: daugiau nei 60 bakalauro ir vientisųjų studijų programų, per 100 magistrantūros studijų programų, taip pat laipsnio nesuteikianti (pedagogikos) studijų programa.

informacijos išteklių fondų kokybę (reikiamų išteklių buvimas) ir kiekybę (studijų pagrindų aprūpinimui reikalingų dokumentų, tenkančių vienam studentui, kiekis). Analizuojant elektroninius išteklius buvo apsiribota tik formalios prieigos buvimo / nebuvimo konstatavimu. Nors dauguma teminių ir asmeninių bibliotekininkų pateikė siūlymą, kaip esamą situaciją tobulinti, pirmojo etapo tikslas buvo esamo lygio identifikavimas, kuris leidžia planuoti plėtrą ir tobulinti finansavimo modelį.

2013 m. informacijos išteklių vertinimas buvo praplėstas įtraukiant ir mokslinių tyrimų aprūpinimo vertinimus. Dalyko bibliotekininkai analizavo fakultetuose vykdomų mokslinių tyrimų kryptis ir sritis, mokslininkų publikacijose nagrinėjamų temų pobūdį, naudotų informacijos šaltinių panaudą bandydami nustatyti, koku mastu VU bibliotekos informacijos išteklių kolekcijos gali prisidėti prie mokslinių tyrimų plėtros universitete.

VU bibliotekos fondo struktūra grįsta rinkiniais, suformuotais pagal tam tikrus požymius, remiantis dokumentų tipu, forma ar turiniu: pagal dokumentų tipą, formą ar laikotarpį yra suformuoti mokslo ir kultūros paveldo dokumentų rinkiniai, o pagal dalyką – studijų ir mokslo informacijos išteklių rinkiniai.

Naudojant *Conspectus* metodą pirmiausia buvo apibrėžtos vertinamo objekto ribos, t. y. apsispręsta, kokio dydžio ir pagal kokius kriterijus sudarytas rinkinys bus vertinamas. Pasirinktos studijų ir mokslo informacijos išteklių kolekcijos, sudarytos iš tam tikrai mokslo šakai priskirtinų leidinių, aprašytų remiantis universaliaja dalykų klasifikacija bei identifikuojamų informacinėje VU bibliotekos sistemoje pagal tam tikrus požymius. Galimybė filtruoti ir analizuoti leidinius naudojantis informacinės sistemos galimybėmis suteikė vertinimui objektyvumo.

Studijų ir mokslo informacijos išteklių rinkinius sudaro tradiciniai ir elektroniniai informacijos ištekliai, pasiekiami vartotojams įvairiais būdais. Aktualiausi leidiniai yra kaupiami atviruose specializuotų (pagal mokslo šakas) skaityklų fonduose, mažiau aktualūs saugomi saugyklose. Elektroniniai ištekliai (duomenų bazės, elektroninės knygos) yra prieinami per VU kompiuterių tinklą.

Nustatant studijų ir mokslo informacijos išteklių rinkinių formavimo lygmenis dalyvavo VU bibliotekoje suburta darbo grupė. *Conspectus* metodu lygiai nustatyti išanalizavus ir įvertinus tokius su rinkinių formavimu susijusius aspektus:

- vartotojų grupių analizė – įvertinus akademinės bendruomenės dydį, išanalizuota, ar pakanka studijų mokomosios medžiagos;
- studijų programos, jų analizė, privalomųjų ir laisvai pasirinkamų dalykų analizė;
- sanduose pateikiami privalomos ir rekomenduojamos literatūros sąrašai;
- VU vykdomų mokslinių tyrimų kryptys;
- VU mokslininkų publikacijos, jose pateikiamų literatūros sąrašų analizė;
- leidinių įrašai pagal dalyko sritis VU bibliotekos elektroniniame kataloge, jų vertinimas;
- duomenų bazės, el. išteklių turinio analizė pagal dalyko sritis.

INFORMACIJOS IŠTEKLIŲ ANALIZĖ IR VERTINIMAS VU BIBLIOTEKOJE: PIRMIEJI REZULTATAI

Per visą vertinimą buvo nustatyti 256 kolekcijų, suformuotų pagal dalykinę sritį, lygiai. Išaiškėjo, kad dauguma VU bibliotekoje sukauptų informacijos išteklių atitinka bakalauro ir magistro pakopų studijų poreikius, bet kai kurių sričių kolekcijos nėra pakankamos kokybiškam mokslinių tyrimų aprūpinimui.

Informacijos išteklių fondo kokybės situaciją indikuojantis pavyzdys galėtų būti informacijos išteklių kolekcijų, susijusių su istorijos studijomis ir istorijos moksliniais tyrimais VU universitete, lygių nustatymas (žr. lentelę).

Kaip matome, dauguma rinkinių yra 3 ar 4 lygio pagal *Conspectus* metodo rodiklius, bet yra rinkinių, kurie pagal VU mokslinių tyrimų kryptis ir prioritetus turėtų tenkinti ne tik nacionalinius, bet ir pasaulio tyrėjų mokslinius interesus, pavyzdžiui, Lietuvos istorija. Siekiama, kad

LENTELĖ. Istorijos mokslo informacijos išteklių kolekcijos VU bibliotekoje vertinimas

Nr.	UDK kodas	Dalykinė sritis	Esamas lygis	Siekiamas lygis
1.		Archeologija. Lietuvių tautos priešistorė	4	4
2.	001	Kraštotyra	3a	3c
3.	002	Geografija	3c	4
4.		Kraštotyra	3a	3c
5.		Geografija	3c	4
6.		Biografijos	1a	3b
7.		Heraldika – Lietuva	3b	3c
8.		Istorijos mokslas	3c	4
9.		Senovės istorija	3a	3a
10.		Europos istorija	3a	4
11.		Viduramžių istorija	3c	4
12.		Naujųjų amžių istorija	3c	4
13.		Europos istorija (nuo 1917 m.)	3c	4
14.		Europos valstybių istorija	3c	3c
15.		Lietuvos istorija	3c	5
16.		Azijos šalių istorija	3b	3b
17.		Afrikos valstybių istorija	1b	3a
18.		Šiaurės ir centrinės Amerikos valstybių istorija	2	2

VU bibliotekoje būtų sukauptas išties reprezentatyvus Lietuvos istorijos informacijos išteklių rinkinys.

VU bibliotekos informacijos išteklių kolekcijos dalių pagal dalyko sritis įvertinimas ne tik sudarė prielaidas efektyvesniam finansų planavimui ir racionaliai fondo plėtrai, bet ir tapo stimulu nubrėžti VU bibliotekos informacijos išteklių plėtros strategines kryptis, prioritetus. 2014 m. buvo parengtas dokumentas „VU bibliotekos informacijos išteklių fondo formavimo politika“¹⁵. Pagrindinės fondo plėtros nuostatos yra susijusios su esamos situacijos įvertinimu, prioritetų nustatymu ir atrankos principais. Atliktas kokybinis kolekcijų įvertinimas suponavo galimybę įvardyti pagrindinius informacijos išteklių fondo plėtros prioritetus:

¹⁵ VU bibliotekos informacijos išteklių fondo formavimo politika [elektroninis išteklius] [žiūrėta 2015 m. birželio 1 d]. Prieiga per internetą: <http://www.mb.vu.lt/files/Dokumentai/vub_info_istekliu_formavimo_politika.pdf>.

- daugiausia dėmesio skiriama tiems informacijos ištekliams, kurie atitinka VU studijų programas ir mokslinių tyrimų kryptis bei susiję su VU istorijos, mokslo raidos refleksija ir tyrimais;
- dokumentai kolekcijų plėtrai atrenkami atsižvelgiant į nustatytą esamą ir siekiamą rinkinio lygmenį, prioritetas teikiamas elektroniniams leidiniams;
- prioritetas teikiamas dokumentams, kurių poreikis yra aiškiai artikuliuotas ir pagrįstas. VU bendruomenės nariai gali užpildyti elektroninę „Pasiūlyk knygą“ formą <http://www.mb.vu.lt/pasiulyk-knyga/>, rekomenduodami VU bibliotekai įsigyti vieną ar kitą dokumentą. Sprendimą įsigyti vartotojų užsakytus leidinius priima IIFF grupė kartu su dalyko bibliotekininkais, atsižvelgdami į tam tikrus kriterijus: leidinio nėra VU bibliotekoje, jo negalima atsisiųsti per tarpbibliotekinį abonementą, leidinys nėra labai siauros specializacijos, leidinys būtinas studijų programoms įgyvendinti ar mokslo darbams rengti ir pan.

Laikantis nustatytų fondo atrankos prioritetų, 2014 m. buvo įgyvendintas elektroninių knygų įsigijimo, grįsto tik vartotojų sprendimais (angl. *Patron driven acquisition – PDA*) žvalgomasis projektas. Tokiu būdu buvo įsigyta Brill leidyklos elektorininių knygų kolekcija, kurios turinį suformavo patys vartotojai, jungdamiesi prie sistemos ir atsisiųsdami knygas. Prisijungimo seansų skaičius nulėmė, kurios knygos iš viso Brill siūlomo paketo yra aktualiausios vartotojui ir gali būti nupirktos. Ši paslauga pasirodė labai populiari. Pinigų limitas buvo išnaudotas per du mėnesius. Buvo įsigytos 104 knygos iš 44 kolekcijų (klasika – 28; tarptautinė teisė – 26; Europos istorija ir kultūra – 18; žmogaus teisės ir humanitarinė teisė – 14; socialiniai mokslai – 10 ir kt.) už visas numatytas lėšas (60 tūkst. Lt). Tikėtasi, kad Brill knygomis bus galima naudotis visus 2014-uosius metus, tačiau skaitytojų susidomėjimas viršijo lūkesčius ir prieiga buvo sustabdyta jau pirmojo ketvirčio pabaigoje. Metų pabaigoje pasidomėjus panaudos rezultatais nustatyta, kad skaitytojai Brill leidyklos knygas skaitė 855 kartus, dar 585 juos dominusios knygos buvo neatvertos, nes baigėsi sutarties galiojimo laikas. Toks didelis

skaitytojų susidomėjimas PDA paslauga stebino, džiugino ir skatino galvoti apie tokio fondo formavimo būdo naudojimą ateityje.

2015 m. numatoma detaliau analizuoti ir vertinti trečiosios pakopos studijų (mokslo ir tyrimų aprūpinimo lygmens) – 26-ių mokslo krypčių doktorantūros, ir neformaliųjų bei kvalifikacijos kėlimo studijų (bazinio informacijos lygmens) aprūpinimą informaciniais ištekliais.

Manome, kad mokslinėje VU bibliotekoje, kuri skirta naudotis „mokslo universiteto“ bendruomenei, būtų tikslinga išskirti ir apibrėžti kiekvienos dalykinės srities bazinę (2–3 lygmens) ir mokslinę (4–5 lygmens) kolekcijas. Nuo to, kuriai kolekcijai – bazinei ar mokslo – priskiriamas tradicinis išteklius, galėtų priklausyti ir jų vieta – atviri fondai ar saugyklos.

Conspectus metodas tinka ir kultūros paveldo kolekcijoms aprašyti ir vertinti, o tai ypač aktualu VU bibliotekai, kuri saugo gausias kultūros paveldo kolekcijas. Akivaizdu, kad šiuo atveju vertinamas istorinis rinkinio potencialas, tačiau tokio rinkinio lygmens identifikavimas gali būti naudingas planuojant retrospektyvaus komplektavimo veiklas, apimtis ir pan.

IŠVADOS

Akademinė biblioteka yra integrali aukštosios mokyklos bei joje vykdomų studijų ir mokslinių tyrimų dalis. Vykstant kokybinei aukštojo mokslo kaitai, kinta ir didėja reikalavimai, keliami akademinėms bibliotekoms. Kartu su akademinė bendruomene biblioteka reikiamai reaguoja į aukštojo mokslo pokyčius bei kintančius akademinės bendruomenės poreikius ir lūkesčius. Tinkamas kokybinių pokyčių valdymas, be jokios abejonės, daro įtaką akademinėi bendruomenei teikiamų paslaugų kokybei, lemia turimų ir planuojamų informacijos išteklių valdymo politiką, taip atveriamos galimybės vertinti bibliotekos informacinę ir bibliotekinę veiklą. Akademiųjų bibliotekų veiklos vertinimas Lietuvoje sulaukia vis daugiau dėmesio, o Vilniaus universiteto biblioteka sėkmingai bando savo veiklos vertinimo priemones, kurios taikomos pasaulinėje akademiųjų bibliotekų praktikoje.

Vilniaus universiteto bibliotekai panaudojus *Conspectus* metodą, buvo gauti kai kurie duomenys, kurie apibūdina turimų bibliotekos išteklių stiprybes ir silpnybes, apimtį, gylį. Jie yra naudingi ir analizuojant komplektavimo praktiką, rodo augimo, kaitos tempus. Jei reikia, šiuos duomenis būtų galima naudoti vertinant, ar esama praktika atitinka iškeltus tikslus. Dabartinę situaciją apibūdinantys duomenys neabejotinai buvo naudingi koreguojant visą VUB informacijos išteklių formavimo strategiją ir rengiant naują „VUB komplektavimo gairių“ variantą – informacijos išteklių formavimo politiką. Galiausiai gautais duomenimis galima naudotis planuojant, kur, kokia forma, kiek ilgai išteklius reikia saugoti, ir net sprendžiant su restauravimu, konservavimu ar tvarkymu susijusius klausimus. Pirmieji rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad komplektavimo lygiai, nustatyti *Conspectus* metodu, palengvins informacijos išteklių vadybą ir pagerins pačių išteklių kokybę, nes gauti duomenys gali būti naudojami tobulinant VUB išteklių komplektavimo politiką, priimant kasdienes sprendimus, gerinant ir skaidrinant atskaitomybę, vertinant pasiekimus.

Literatūra

1. AMEEN, Kanwal. Needed competencies for collection managers and their development: perceptions of university librarians. *Library Management*, 2009, vol. 30, no. 4–5, p. 266–275.
2. BULLIS, Daryl; SMITH, Lorre. Looking back, moving forward in the digital age: a review of the collection management and development literature. 2004–8. *Library Resources & Technical Services*, 2011, vol. 55, no. 4, p. 205–220.
3. *Customer-based Collection Development: An Overview*. Bridges, Karl (Ed.). ALA Editions, Chicago, 2014, 216 p. ISBN 978-0-8389-1192-1.
4. DAHL, C. Primed for Patron-Driven Acquisition: A Look at the Big Picture. *Journal of Electronic Resources Librarianship*, 2012, vol. 24, iss. 2, p. 119–126.
5. DELANEY, Geraldine; BATES, Jessica. Envisioning the academic library: a reflection on roles, relevancy and relationships. *New Review of Academic Librarianship*, 2014, vol. 21, iss. 1, p. 30–51.
6. DOWNEY, Kay. Why did we buy that? New customers and changing directions in collection development. *Collection Management*, 2012, vol. 38, no. 2, p. 90–103.
7. DEMAS, Samuel; MILLER, Mary E. Rethinking Collection Management Plans: Shaping Collective Collections for the 21st Century. *Collection Management*, 2012, vol. 37, iss. 3–4, p. 168–187.

8. DUNCAN, Jeanette; O'GARA, Genya. Building holistic and agile collection development and assessment. *Performance Measurement & Metrics*, 2015, vol. 16 (1), p. 62–86.
9. FOUGHT, Rickl; GAHN, Paul; MILLS, Yvonne. Promoting the Library Through the Collection Development Policy: A Case Study. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 2014, vol. 11, iss. 4, p. 169–178.
10. *Guidelines for a Collection Development Policy Using the Conspectus Model*. Dora Bilblarz et al. Standing Committee of the IFLA Acquisition and Collection Development Section, 2001 [žiūrėta 2013 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://archive.ifla.org/VII/s14/nd1/gcdp-e.pdf>>.
11. HIBNER, Holly; KELLY, Mary. *Making a collection count: A holistic approach to library collection management*: Chandos Publishing Oxford Ltd, 2013. ISBN: 9781780634418.
12. JAMES, Maureen, et al. Wasted words? Current trends in collection development policies/guidelines. In *Proceedings fo the Charleston Library Conference*, 2012 [elektroninis išteklis] [žiūrėta 2014 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.lib.purdue.edu/charleston/2012/Collection/20/>>.
13. JOHNSON, Peggy. *Fundamentals of Collection Development and Management*. Facet Publishing, 2014. 554 p. ISBN185604937X.
14. KOLTAY, Tibor; ŠPIRANEC, Sonja; KARVALICS, László Z. The Shift of Information Literacy Towards Research 2.0. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 1, p. 87–93.
15. LYONS, Lucy. Collection Evaluation: selecting the right tools and methods for your library. In D. Orcutt (ed.). *Library data. Empowering practice and persuasion*. 2010. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited, p. 37–52. ISBN 978-1-59158-826-9.
16. MARTIN, Jim; ZAGHLOUL, Raik. Planning for the acquisition of information resources management core competencies. *New Library World*, 2011, vol. 112, iss. 7/8, p. 313–320.
17. MOLTENI, Valeria; CHAN, Emily. Student Confidence/Overconfidence in the Research Process. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 2, p. 2–8.
18. MOORE, Carrie et al. Integrating Information Literacy, the POGIL Method, and iPads into a Foundational Studies Program. *The Journal of Academic Librarianship*, 2015, vol. 41, iss. 2, p. 155–169.
19. MULLEN, Laura. *Open Access and Its Practical Impact on the Work of Academic Librarians – Collection Development, Public Services, and the Library and Information Science Literature*. Chandos Pub., 2010. 240 p. ISBN 1843345935.
20. PICKETT, Carmelita, et al. Revisiting an Abandoned Practice: The Death and Resurrection of Collection Development Policies. *Collection Management*, 2011, vol. 36, iss. 3, p. 165–181.
21. PROKOPČIK, Marija; RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Akademiinių bibliotekų veiklos vertinimas kaip kokybinių pokyčių valdymo priemonė: informacijos išteklių vertinimo bandymas Vilniaus universiteto bibliotekoje. *Tiltai*, 2013, vol. 62, no. 1, p. 87–103.
22. SWORDS, Daniel. *Current Topics in Library and information Practice: Patron-Driven Acquisition: History and Best Practices*. Walter de Gruyter, 2011. 215 p. ISBN 9783110253016.

23. *The No-nonsense Guide to Training in Libraries*. Barbara Allan (Ed.). Facet Publishing, London, UK 2013. 224 p. ISBN: 978-1-85604-828-6.
24. *Top trends in academic libraries: a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education* / ACRL Research Planning and Review Committee. *College & Research Libraries News*, 2014, vol. 75, no. 6, p. 294–302.
25. WAUGH, Mike; DONLIN, Michelle; BRAUNSTEIN, Stephanie. Next-Generation Collection Management: A Case Study of Quality Control and Weeding E-Books in an Academic Library: *Collection Management*, 2014, vol. 40, iss. 1, p. 17–26.

MANAGEMENT OF VILNIUS UNIVERSITY LIBRARY INFORMATION RESOURCES: 2010–2014

Dr. Marija Prokopčik, Elona Varnauskienė

Summary

The article deals with specific features of information resources management in Vilnius University Library (hereafter VU Library) during the last 5 years. Taking into account changes in information environment and urgency of their management in order to secure organization's survival and success, to shape position of the library as being an integral part of the university and partner of the academic community, the main activities safeguarding such a position were identified. In spite of the change in focuses, implementation of the main library functions is concurrent with library information resources – acquired and preserved collections, resources that have been already acquired or are planned to be acquired, their proper management. Choice of the optimal decisions is based on evaluation using suitable instruments. The article describes evaluation of VU Library information resources using *Conspectus* tool, summarizes results and presents decisions made on the basis of acquired results: introduction of subject and personal librarian's functions into VU Library activities schema; correction of VU Library information resources development strategy and creation of a new „political“ document, pilot project on Patron driven acquisition.